

მადინა უგლავა-ჯინჯიხაძე

აბრეშუმის მანუფაქტურული წარმოების ისტორიისთვის ქუთაისში

მაღალი ხარისხის აბრეშუმი საქართველოში უძველესი დროიდან, ჯერ კიდევ ძველ კოლხეთში მზადდებოდა, რასაც ადასტურებს ძველი ბერძენი ისტორიკოსის სტრაბონის ცნობები. აბრეშუმი საქართველოში ჩინეთიდან შემოვიდა. მისი წარმოება ერთ-ერთ ყველაზე მომგებიან და პერსპექტიულ დარგად ითვლებოდა. არქანჯელო ლამბერტის ცნობით, XVII საუკუნეში თურქეთიდან შემოტანილ საქონელს დასავლეთ საქართველოში აბრეშუმზე ცვლიდნენ. XVII-XVIII საუკუნეებში ქართული აბრეშუმი დიდი მოწონებით სარგებლობდა. ირანი, თურქეთი და რუსეთი იმ დროს აბრეშუმის ბაზარზე მსოფლიო მონოპოლიას ფლობდნენ, არადა ქართული აბრეშუმი არანაკლები ხარისხის იყო და ისინი ხარკის სახით სწორედ აბრეშუმს ითხოვდნენ ქართველებისაგან. ყველაზე მაღალხარისხიანი, მოთხოვნილი ქართული აბრეშუმის ქსოვილებიდან იყო ჯეჯიმი, თავთა და დარაია.

ისტორიული მეხსიერებიდან მოყოლებული ვიდრე გვიან ფეოდალურ ეპოქამდე აბრეშუმის წარმოება საქართველოში არ შეწყვეტილა. ის არსებობდა საოჯახო შინამრეწველობის სახით, ანუ მწარმოებელი თავად ამზადებდა ნედლეულს და პროდუქტსაც თავად ჰყიდდა.

მას შემდეგ, რაც საქართველო რუსეთის იმპერიის შემადგენელი ნაწილი გახდა, თვითმპყრობლობამ, რა თქმა უნდა, ხელში აიღო წარმოების ყველა სადავე. კარგად იცოდნენ რა ქართული აბრეშუმის ხარისხისა და გაყიდვის მომგებიან პირობებზე, რუსეთი ყოველნაირად შეეცადა შეეზღუდა ქართველი ხელოსნების დამოუკიდებლობა (პ. გუგუშვილი, 1939: 31) საქართველო გახდა კოლონია, ანუ ნედლეულის წყარო და რუსული მანუფაქტურული წარმოების გასაღების ბაზარი.

XVIII საუკუნიდან საქართველოს მოაკლდა თავისუფალი განვითარების საშუალება, რადგან რუსული ხელისუფლება ხელს უშლიდა ადგილობრივი მრეწველობის განვითარებას, მაგრამ ქართული აბრეშუმის ცნობილმა ხარისხმა აფიქრებინა რუსეთს, უფრო აქტიურად გამოეყენებინა მაღალხარისხიანი ქართული ნედლეული.

სავაჭრო ურთიერთობების ახალი ფორმულა თავისთავად ითხოვდა ცვლილებებს. ხელოსნები ზრდიდნენ წარმოებას. ყალიბდებოდა შინამრეწველობის ახალი ტიპი – მანუფაქტურული წარმოება. აბრეშუმის წარმოება უფრო განვითარებული იყო დასავლეთ საქართველოში, სადაც პირველი ადგილი ეჭირა ქუთაისის მაზრას – 42,1% (ვ. კაკაბაძე, 1926: 193).

მხოლოდ მოგებაზე ორიენტირებული რუსეთის იმპერია ზრუნავდა განვეითარებინა აბრეშუმის ძაფის მხოლოდ ამოხვევა და დართვა, მაშინ როცა საკუთრივ მეაბრეშუმეობის განვითარებაზე ნაკლებად ზრუნავდა, რადგან მისთვის მხოლოდ ნედლეული წარმოადგენდა ინტერესის საგანს.

ქუთაისის გუბერნიაში წარმოებული აბრეშუმის პარკი ძალიან ხარისხიანი იყო და შესაბამისი დამუშავების პირობებში კარგ შედეგს იძლეოდა, ამიტომ აქაურ პარკს აგზავნიდნენ ოდესასა და მოსკოვში, სადაც ძაფის ამოხვევა ევროპული წესით ხდებოდა. პარკი შედარებით მცირე რაოდენობით გაჰქონდათ თურქეთში და დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში, ხოლო დარჩენილი ნაწილი ადგილობრივად მუშავდებოდა და გამოიყენებოდა კიდევ. რაფიელ ერისთავი თავის ნარკვევში წერს: ქუთაისის გუბერნიაში და საერთოდ დასავლეთ საქართველოში მცხოვრებნი უპირატესად დარაიასგან შეკერილ თეთრეულს ატარებენო.

საქართველოში ნელ-ნელა დაიწყო ე.წ. “ფაბრიკების” მოწყობა უფრო დახვეწილი და ხარისხიანი პროდუქციის მისაღებად. ყოველივე ამას იმპერია დათანხმდა იმიტომ, რომ ნედლეულის ტრანსპორტირება უფრო ძვირი იყო. იმერელმა თავადმა ნიკო ჩიჯავაძემ იმერეთში, თავის მამულში, მოაწყო აბრეშუმის ძაფსახვევი სახელოსნო და უკეთესი მეთოდების დასანერგად 1851 წელს “სოფლის მეურნეობის კავკასიურმა საზოგადოებამ” თავისი წარმომადგენელი ემირიხი მოავლინა.

1885 წელს ქუთაისელმა ვაჭარმა არტემ ანჯაფარიძემ მოხსენებითი ბარათი მისწერა რუსეთის მიწათმოქმედების მინისტრს, სადაც წერდა, რომ უკანასკნელ 5 წელიწადში ახალი ძალით აღორძინდა მეაბრეშუმეობა და ქუთაისის, სენაკის, ოზურგეთისა და ზუგდიდის მოსახლეობა ხალისით ეწევა აბრეშუმის ჭრის გამოკვებას და ითხოვს იმპერიისგან ტექნიკურ დახმარებას.

XIX საუკუნის 60-იან წლებში დიუფურმა ქუთაისში გახსნა აბრეშუმის ძაფსახვევი ქარხანა. საგადასახადო ინსპექტორი ი. ჩიქოვანი აღნიშნავდა, რომ მეაბრეშუმეობა ქუთაისის გუბერნიის მოსახლეობისათვის გადაიქცა ფულადი შემოსავლის თითქმის ერთადერთ წყაროდ და იქვე მიუთითებდა: “მეაბრეშუმეობისა და აბრეშუმის შინამრეწველობის სარეწავთა განვითარება გადაუდებელ აუცილებლობას წარმოადგენდა ქუთაისის გუბერნიისთვის”.

1889 წელს ქუთაისის გუბერნიაში, საქართველოში ყველაზე ადრე უკვე ფუნქციონირებდა ორი პატარა ძაფსახვევი ფაბრიკა, რომლებიც იმ დროს “ძაფსახვევი ქარხნის” სახელით იყო ცნობილი. იქ წარმოებული საქონლის ღირებულება 75000 მანეთს შეადგენდა და 120 მუშა იყო დასაქმებული.

აბრეშუმის ქსოვილს ყველაზე დიდი რაოდენობით ქუთაისსა და ოზურგეთის მაზრაში ამზადებდნენ და უმთავრესად იყიდებოდა ხონის, ლანჩხუთის, სენაკის, ზუგდიდის, აბაშის, დიდი ჯიხაშის და ქუთაისის ბაზრობებზე. თუმცა ქარხანა ერქვა, სამუშაო პროცესი მიმდინარეობდა შინამრეწველური წესით და მარტივი სამუშაო დაზგებით – “მანჯანიკი” და “ქუთაისი” (ნ. აბესაძე, 1957: 70). მათზე თანაბარი სისქის ძაფის ამოხვევა შეუძლებელი იყო. ეს ამცირებდა ქსოვილის ხარისხს, მაგრამ

მანც მოთხოვნადი და ძვირადღირებული იყო ქუთაისის პროდუქცია, რაც ადგილობრივი ფეიქრების დამსახურებად შეიძლება ჩაითვალოს.

1889 წელს ივლისში, გაზეთ “კურიერის“ ინფორმაციით, ცნობილი გახდა, რომ მოსკოვის სავაჭრო სახლი “А Илин с сыновьями“ დაინტერესდა ქუთაისის აბრეშუმით, როგორც ნედლეულის ერთ-ერთი მიმწოდებლით და განიზრახა აქ ძაფსაღები ფაბრიკის მოწყობა. ის ჩამოვიდა ქუთაისში მებაბრეშუმების სადგურის ინსტრუქტორის ქუთათელაძის თანხლებით. საბოლოოდ გადაწყვიტა ხონში აეგო საწარმო, მაგრამ თავად წულუკიძესთან ვერ შეთანხმდა მიწის ნაკვეთის თაობაზე და საბოლოოდ სამტრედიისში ააგო აბრეშუმის ძაფსახვევი ფაბრიკა.

ქართულ აბრეშუმს XIX საუკუნის 50-იან წლებში ყველაზე დიდი დარტყმა ევროპიდან შემოჭრილმა აბრეშუმის ჭიის ეპიდემიამ – პეპრინმა მიაყენა, ჩაკვდა წარმოება ქუთაისში. ამ მდგომარეობის შესასწავლად და გამოსასწორებლად რუსეთიდან მოავლინეს ნიკოლოზ შავროვი, შვილი ინჟინერ შავროვისა, რომელმაც დააპროექტა და ააგო ფოთის პორტი ნიკო ნიკოლაძესთან ერთად. შავროვმა თბილისში, მუშტაიდის ბაღში, გახსნა საქართველოს მებაბრეშუმების სადგური და მისი წყალობით ააღორძინა ქართული აბრეშუმი. ისევ გაჩაღდა აბრეშუმის წარმოება, რითაც ისარგებლეს ვაჭარ-შემსყიდველებმა, რომლებიც ჩალის ფასად ყიდულობდნენ მზა პროდუქციას, რაც მათთვის დიდი მოგება, მაგრამ დარგის განვითარებისთვის და კონკრეტულად ხელოსნებისთვის დამლუბველი იყო. აუცილებელი გახდა აბრეშუმის რეალიზაციის მოწესრიგება. ვაჭარ-შემსყიდველების მძარცველობითი საქმიანობის აღსაკვეთად საქართველოში მოქმედება დაიწყო ე.წ. “ამხანაგობებმა“. პირველი ამხანაგობა 1895 წლის 3 თებერვალს ნუგზარ წერეთლის თაოსნობით დაარსდა ქუთაისში და მან 1913 წლამდე იარსება.

მიუხედავად იმისა, რომ ქუთაისსა და მის შემოგარენში აბრეშუმის წარმოება საკმაოდ მაღალ დონეზე იდგა, მან ბოლომდე ორგანიზებული, მოწესრიგებული, თანამედროვე ტექნოლოგიებით აღჭურვილი საწარმოს სახე ვერ მიიღო, ყველგან იდგა პრიმიტიული დაზგები, მუშაობდა ადგილობრივი, იაფი მუშახელი მცირე ანაზღაურებით.

მეფის რუსეთის დროს აბრეშუმის წარმოება ქუთაისში, ზოგადად საქართველოში, ჩამოქვეითდა ერთ საფეხურამდე – გამოიყვანონ აბრეშუმის პარკი. შეწყდა ქსოვილების შინაწარმოება, რადგან რუსეთიდან და ევროპიდან შემოტანილმა იაფმა ფაბრიკატმა მას დიდი კონკურენცია გაუწია.

ქარხნები რეალურად წარმოადგენდნენ მანუფაქტურული ტიპის წვრილ საწარმოებს და მეტწილად მოკლებული იყვნენ მანქანა-დანადგარებს.

რუსეთის იმპერიამ მანუფაქტურული წარმოება ერთ დონეზე გაყინა. მას არ სურდა დარგის განვითარება, რადგან რუსეთის იმპერიას კოლონიებიდან სჭირდებოდა მხოლოდ ნედლეული და არა მანუფაქტურული წარმოება. მე-19 საუკუნიდან რუსეთის ცარიზმის ორბიტაში მოქცეული საქართველო გადაიქცა რუსეთისა და ევროპის ავანტურისტული და კოლონიურ-მძარცველური მოღვაწეობის ასპარეზად.

damowmebuli literatura

n. abesaZe, 1957 – ნ. აბესაძე, მეაბრეშუმეობა საქართველოში, თბ., 1957.

p. guguSvili, 1939 – პ. გუგუშვილი, მანუფაქტურული წარმოების ისტორიისათვის კავკასიაში, კრებული: მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისთვის, ნაკვეთი III, ტფ., 1939.

v. kakabaZe, 1926 – ვ. კაკაბაძე, შინამრეწველობა საქართველოში, ტფ., 1926.

arqanjelo lamberti, 1937 – არქანჯელო ლამბერტი, სამეგრელოს აღწერა, თარგმანი ალ. ჭყონიასი, ტფ., 1937.

P. Эристави, 1976 - P. Эристави, Очерки Империи в сельскохозяйственном отношении, Тифлис, 1876.

MADINA UGLAVA-JINJIKHADZE**ON THE HISTORY OF SILK MANUFACTURE IN KUTAISI**

In XVII-XVIII centuries Georgian silk enjoyed positive publicity. Iran, Turkey, and Russia used to be monopolists on the world silk market, at that time Georgian silk had great quality, thus they demanded silk from Georgia as a tribute. The most required and high-graded were Jejim, Tavta, and Daraia. In Kutaisi province, silk filature was high quality and in terms of relevant manufacturing it gave a great result, that's why local filature was sent in Odessa and Moscow, where a thread tensioning was done in European style. Filature was sent in European countries and Turkey in smaller amounts, as for the remains it was manufactured and used locally.

Georgian silk was destroyed by the epidemic of small worm invasion from Europe which deterred silk manufacturing in Kutaisi. Manufacturing in Kutaisi suspended. To study and correct this situation the government invited Nikoloz Savrov from Russia. Savrov established the station for silk manufacturing in Mushtaidi garden and restored Georgian silk. Managing silk realization became necessary. Partnership groups were founded to control the illegal trade of the silk. The first group was founded on February 3, 1895, with the supervision of Nugzar Tsereteli and it operated until 1913.

In the time of Tsaristic Russia, silk manufacturing declined to one stage - only the filature was produced. Home manufacturing stopped as the cheap fabricates took from Russia won the competition. Factories used to be small manufacturing type firms and mostly they had no machinery.

Russian Empire froze Georgian manufacturing in one place. It didn't want the development of the fields, as it needed only the raw materials and not the manufacturing.